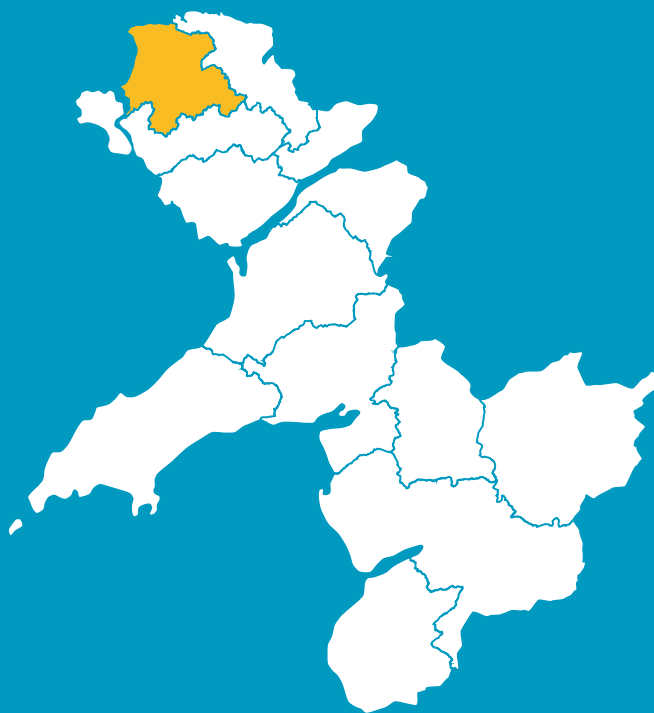


# EICH ARDAL CHI. BETH SY'N BWYSIG?

ARDAL  
**TALYBOLION**



# ASESIAD O LESIANT GWYNEDD A MÔN

EISIAU  
DWEUD  
EICH  
DWEUD?

Mae'r ddeddf newydd wedi sefydlu Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus ar gyfer pob ardal awdurdod lleol er mwyn sicrhau bod cyrff cyhoeddus yn gweithio efo'i gilydd i greu gwell dyfodol i bobl Cymru.

Ar gyfer Gwynedd a Môn mae'r ddau Fwrdd wedi dod at ei gilydd i gydweithio, ac mae'n bartneriaeth sy'n cynnwys y cynghorau sir, y gwasanaeth tân ac achub, gwasanaeth iechyd a Chyfoeth Naturiol Cymru.

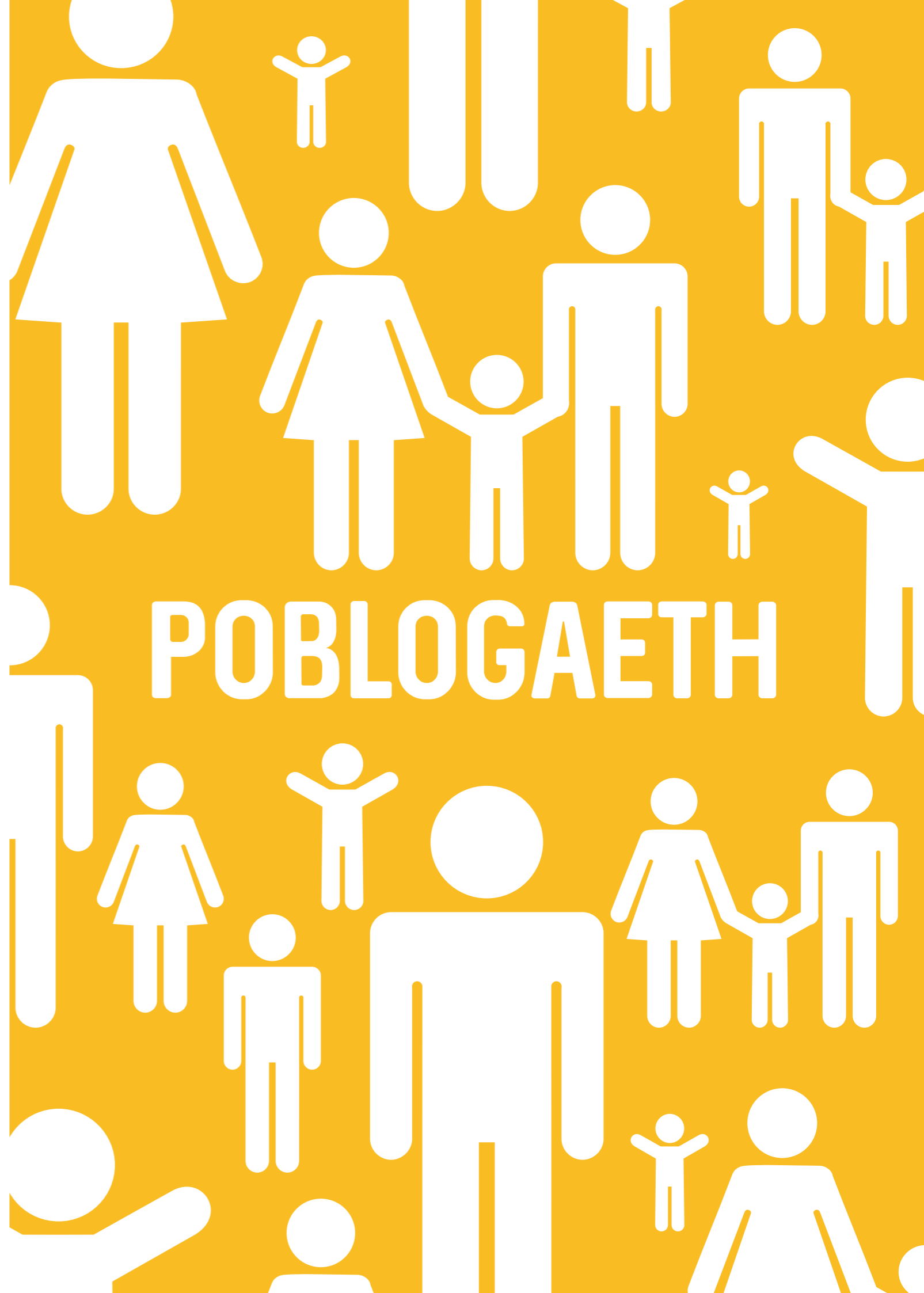
Mae Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Gwynedd a Môn wedi rhannu'r ardal gyfan yn 14 o ardaloedd llai. Mae gwaith ymchwil wedi cael ei wneud ar ran y Bwrdd ar bob un o'r 14 ardal er mwyn deall a dysgu mwy am lesiant yr ardaloedd hynny. Yn ogystal â'r data sydd ar gael rydym hefyd eisiau gwybod beth rydych chi yn feddwl am eich ardal a'ch cymuned – yr hyn sy'n bwysig i chi, beth sy'n dda a beth sydd angen ei wella. **Bydd cyfle i chi leisio eich barn trwy fynychu un o'r sesiynau galw heibio lleol neu mewn holiadur ar-lein. Mae mwy o wybodaeth a dyddiad pob sesiwn leol i weld ar [www.LlesiantGwyneddaMon.org](http://www.LlesiantGwyneddaMon.org).**

Bydd y cyfnod ymgynghori yma yn dod i ben ar y 31<sup>ain</sup> o Ragfyr 2016. Y gobaith yw y bydd gan y Bwrdd ddarlun cliriach wedyn o'n cymunedau, beth sy'n bwysig i bobl yn yr ardal yma o Gymru, a sut gall y partneriaid gyd-weithio i gynllunio gwasanaethau ar gyfer y dyfodol.

DAETH DEDDF LLESIANT  
CENEDLAETHAU'R  
DYFODOL [CYMRU] I  
RYM AR Y 1<sup>AF</sup> O EBRILL  
2016. PWRPAS Y DDEDDF  
YW GWELLA LLES  
**CYMDEITHASOL,  
ECONOMAIDD,  
AMGYLCHEDDOL  
A DIWYLLIANNOL  
CYMRU.**

DYMA'R WYBODAETH  
RYDYM WEDI EI GASGLU  
AR ARDAL TALYBOLION  
HYD YMA. YDYCH CHI'N  
ADNABOD Y DARLUN  
SYDD WEDI EI GREU  
O'CH ARDAL CHI?

## POBLOGAETH



## PWY YW POBL ARDAL TALYBOLION?

Mae **6,308** o bobl yn byw yn ardal Talybolion. Mae hyn tua 9% o gyfanswm poblogaeth Ynys Môn.

O'i gymharu â gweddill Môn mae yna lai o boblogaeth ardal Talybolion rhwng 20 a 35 oed, a rhywfaint mwy yn rhai o'r grwpiau oedran hŷn er nad yw'r patrwm yn un cyson. Mae yna lai o boblogaeth ardal Talybolion yn 80 oed a hŷn, mewn cymhariaeth â gweddill Môn a Chymru.

Mae nifer y bobl sy'n byw yn ardal Talybolion wedi cynyddu o **5%** rhwng 1981 a 2011. Mae hyn yr un faint â'r twf sydd wedi bod ym Môn dros yr un cyfnod ond yn is na'r cynnydd ar draws Cymru (sef 11%).

Nid yw'r twf yma wedi bod yr un fath ym mhob grŵp oedran. Mae **nifer y bobl dros 80 oed yn yr ardal wedi mwy na dyblu mewn 30 mlynedd**, ac mae cynnydd sylweddol wedi bod hefyd yn y niferoedd rhwng 40 a 80 oed. O gymharu mae bron **30%** o ostyngiad yn nifer y plant dan 15 oed a dros 20% o ostyngiad yn nifer y bobl rhwng 16 a 39 oed.

Mae disgwyl i'r patrwm yma barhau dros yr 20 mlynedd nesaf gyda chynnydd o 80% yn nifer y bobl dros 80 oed ar draws Môn – ond mae'n debyg y bydd gostyngiad o 12% yn y boblogaeth dan 16 oed.

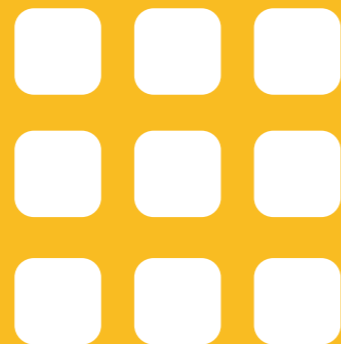
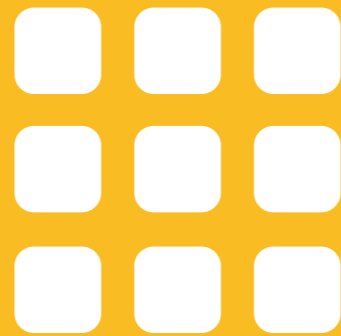
## IAITH

Yn ôl cyfrifiad 2011 mae **66%** o bobl Talybolion yn gallu siarad Cymraeg. Mae'r ganran wedi gostwng dros y degawdau diwethaf o'i gymharu â 71% yn 1981. Mae'r gostyngiad yn yr ardal o 5% yn nodweddiadol o Ynys Môn gyfan sydd wedi gostwng o 62% i 57% yn yr un cyfnod.

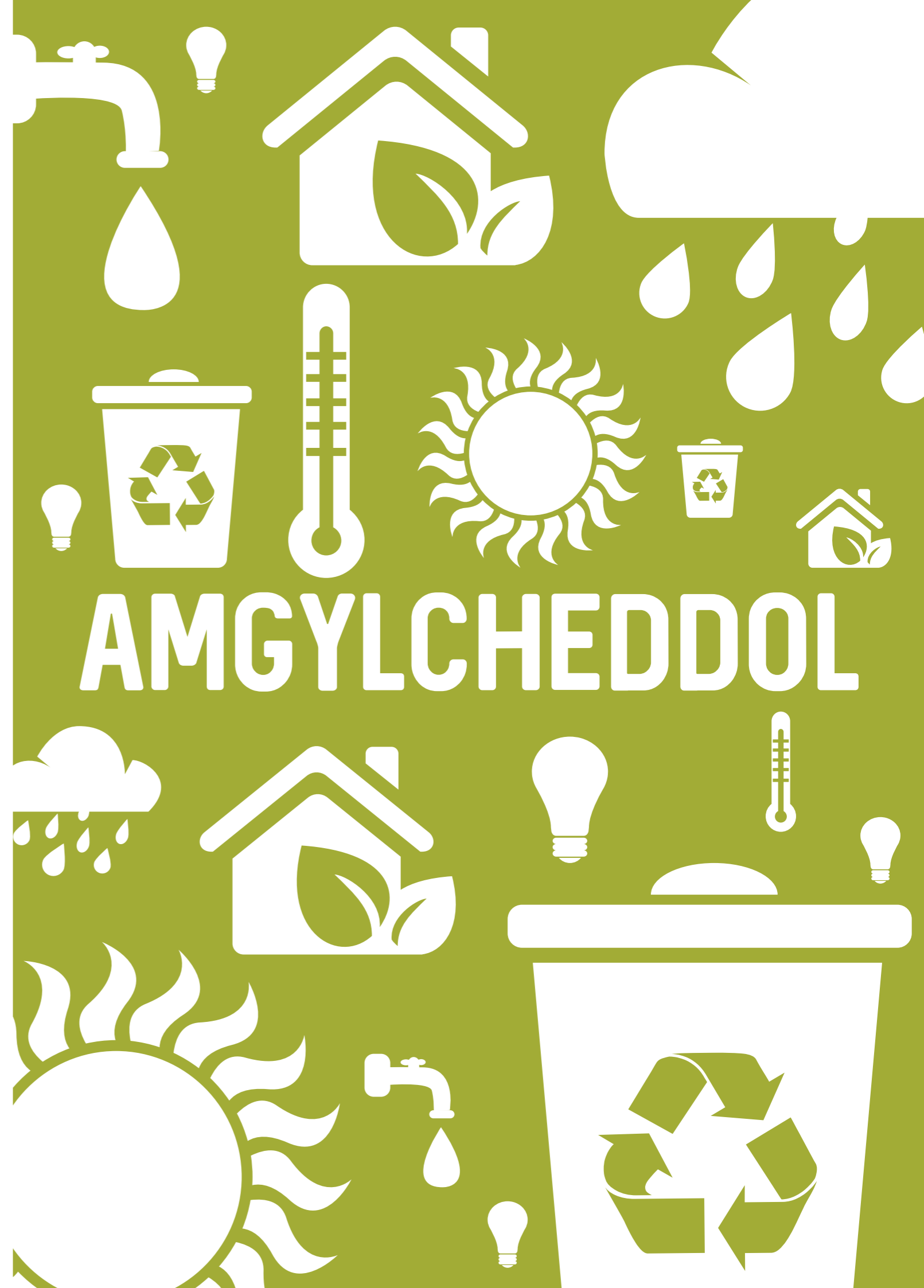
Mae ffigyrau mwyaf diweddar yn nodi mai 46% o bobl Ynys Môn sy'n siarad Cymraeg yn ddyddiol, o'i gymharu â 11% yng gweddill Cymru.

CYNNYDD  
80%  
OEDRAN  
80+

2016  
POBLOGAETH  
YNYS MÔN  
70,000



2036  
POBLOGAETH  
YNYS MÔN  
68,000



## PA MOR WYRDD YW'R ARDAL?

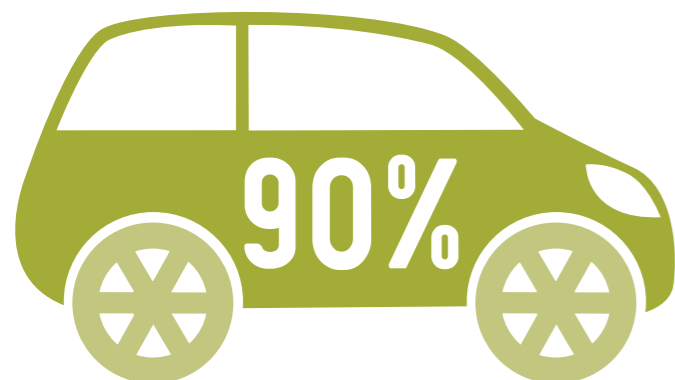
Mae cyfraddau ail-gylchu wedi codi ym Môn dros y 4 mlynedd diwethaf. Erbyn hyn mae **59.5%** o wastraff sy'n cael ei gasglu o dai, busnesau a chanolfannau ailgylchu yn Ynys Môn yn cael ei aildefnyddio neu ailgylchu. Mae hyn yn cynnwys deunyddiau biowastraff sy'n cael eu compostio.

Mae tipio slei bach yn uwch ym Môn na gweddill Cymru - gyda 25.3 achos o dipio yn cael ei adrodd i bob 1000 o'r boblogaeth o gymharu â 10.2.

Ôl-troed Carbon – mae'r data yn dangos bod **90%** o dai yn ardal Talybolion yn berchen ar o leiaf un car neu fan, o'i gymharu a **82%** yn Ynys Môn a 77% yng Nghymru gyfan. Mae allyriadau carbon fesul pen o'r boblogaeth ar gyfer Môn yn **6.7kt CO<sub>2</sub>** sydd ychydig yn uwch na lefel Cymru o **6.6kt CO<sub>2</sub>**.

Mae newid yn yr hinsawdd yn achosi lefel y môr godi sy'n cyfrannu at y risg o lifogydd yn yr ardal. Yn Ynys Môn mae tua **970** o dai mewn perygl o lifogydd o fewn 4 ardal sydd wedi eu hadnabod i fod mewn perygl o lifogydd eithafol.

Yn Talybolion mae tua 60 o dai o dan fygythiad o lifogydd mewndirol gan afonydd yn yr ardal.



## PA MOR LÂN YW'N STRYDOEDD?

Mae glendid strydoedd yn cael ei archwilio yn flynyddol gan Cadw Cymru'n Daclus. O'r strydoedd gafodd eu harchwilio yn yr ardal nid oedd yr un yn cyrraedd Gradd A, sef dim sbwriel na gwastraff. Na Gradd B+, sef dim mwy na thri eitem bach o sbwriel. Roedd **100%** o stryd oedd yr ardal ar y cyfan yn rhydd o sbwriel a gwastraff, gan eithrio rhai eitemau bach sef Gradd B. Yn gyffredinol yn Ynys Môn mae'r strydoedd yn tueddu fod yn rhai Gradd B neu B+.



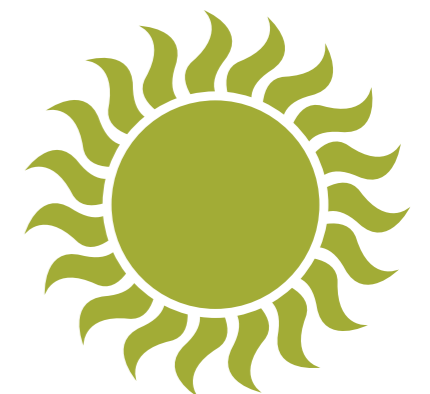
STRYDOEDD  
GRADD B  
**100%**

## AMGYLCHEDD NATURIOL

Mae nifer o gynefinoedd pwysig ar Ynys Môn sy'n cynnwys rhostir isel ac arfordirol, corstiroedd, coetiroedd, a pherthi hynafol, yn ogystal â rhai o'r twyni tywod mwyaf yng Nghymru. Dyma un o gadarnleoedd rhai rhywogaethau prin, fel y Fadfall Ddŵr Gribog, y Wiwer Goch, Dyfrgi, Llygoden Bengron y Dŵr a'r Frân Goesgoch. Mae cynlluniau gwarchod mewn lle ar gyfer pob un ohonynt.

Mae un o warchodfeydd natur leol Ynys Môn wedi ei lleoli yn yr ardal sef **gwarchodfa natur Cemlyn**. Mae lagŵn Cemlyn yn cael ei ystyried fel yr enghraifft orau o lagŵn arfordirol heli yng Nghymru. Mae'n cynnal nifer o rywogaethau prin, gan gynnwys cocos morlyn a'r mwd-falwen. Lagŵn Cemlyn hefyd yw'r unig safle yng Nghymru ble mae'r isopod morlynnol wedi cael ei gofnodi. Mae ysgyfarnogod coch i'w gweld yma, ac mae gwenciod a charlymod yn hela yn y warchodfa hefyd. Yn ystod tymor yr haf mae'n gartref i un o'r clystyrau mwyaf o môr-wenoliaid yng Nghymru, sy'n cynnwys môr-wennol y gogledd a'r môr-wennol big-ddu.

Mae traeth **Porth Swtan** wedi ei wobrwyo gyda Baner Las sydd yn golygu ei fod ymysg y traethau gorau yn fyd-eang.



# CYMDEITHASOL

## IECHYD DA?

Yn ôl ystadegau 2015 nid oes meddygfa o gwbl yn ardal Talybolion – ond yn gyffredinol ar draws Ynys Môn mae yna **1,400** o gleifion wedi cofrestru fesul meddyg teulu. Mae'r meddygfeydd agosaf i ffin ardal Talybolion yn Amlwch, Gwalchmai a Chaergybi.

Os ydych yn byw yn ardal Talybolion mae'n debyg bydda rhaid i chi aros rhwng **5:33 munud a 10:40 munud** am ambiwlans i ymateb i alwad ble mae bygythiad i fywyd.

Nid oes gwybodaeth benodol am iechyd poblogaeth Talybolion. Mae'r ystadegau sy'n cael eu cynnwys yn y llyfryn hwn ar gyfer Ynys Môn gyfan – ond yn rhoi syniad i chi o gyflwr a phatrymau iechyd y sir.

Mae disgwyliad oes dyn adeg ei eni yn Ynys Môn yn **78.7** oed, tra bod disgwyliad oes merch adeg ei geni yn **83** oed.

Yn Ynys Môn, mae'r bwlch mewn disgwyliad oes adeg geni merched a dynion, rhwng y rhai mwyaf a lleiaf diffreintiedig yn sylweddol llai na'r bwlch ar lefel Cymru gyfan - cymaint a 75% yn llai i ferched a 30% yn llai i dynion.

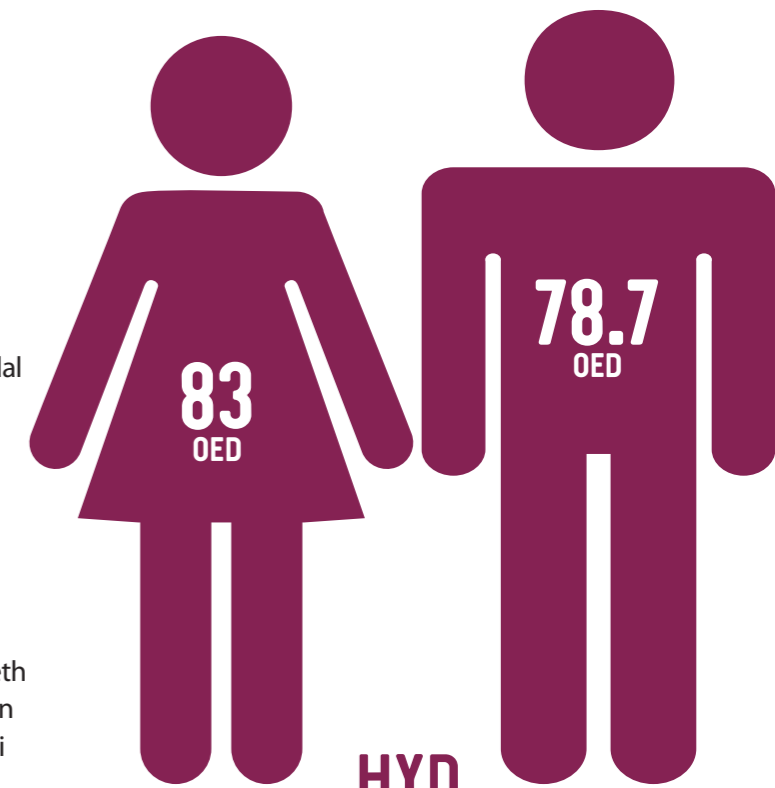
Mae **58%** o oedolion Ynys Môn dros bwysau neu yn ordew – mae hyn yr un canran â phoblogaeth Cymru gyfan. Mae canran Ynys Môn wedi cynyddu o 3% ers 2011, tra bod ffigwr Cymru wedi aros yr un fath.

Yn Ynys Môn mae 32% o blant 4-5 oed dros eu pwysau neu yn ordew – sy'n uwch na ffigwr Cymru o 26%.

Ffactorau eraill sy'n effeithio ar ein hiechyd yw ysmegu ac yfed alcohol. Mae **22%** o bobl 16 oed neu'n hŷn Môn yn dweud eu bod yn ysmegu a **38%** o bobl yn yfed mwy na **5** gwydr bach o win, neu tua 3 pheint o gwrw, ar y diwrnod yfed trymaf yn yr wythnos. Mae hyn yn debyg i weddill Cymru ac wedi aros yn gyson dros y blynyddoedd diweddar.

Mae'r cyfradd hunanladdiad yn Ynys Môn o 10.4 i bob 100,000 o'r boblogaeth, yn is na chyfradd hunanladdiad Cymru sydd yn 12.2 y flwyddyn.

Yn Môn, mae cyfradd beichiogi merched yn eu harddegau sydd o dan 18 oed yn 23.6 fesul 1000 o ferched 15-17 oed. Mae hyn yn debyg i ffigyrau Cymru.



HYD OES





## CADW'N DDIOGEL



Mae troseddau ardal Talybolion fesul 1,000 o'i boblogaeth wedi gostwng o **73.1** i **46** rhwng 2011 a 2015 – dyma'r ardal sydd â'r lleiaf o droseddau'r pen yn Ynys Môn. Mae'r nifer o droseddau yn Ynys Môn wedi dod lawr bob blwyddyn dros yr un cyfnod hefyd o **109.2** i **83.4**.

Mae tuedd ymddygiad gwrth-gymdeithasol ar i lawr ond yn dal yn cyfri am 38% o'r holl droseddau yn ardal Talybolion.

Mae **81%** o bobl yn credu ei bod yn saff i blant chwarae tu allan yng Ngwynedd ac Ynys Môn. Y ffigwr cyfatebol ar gyfer Cymru ydi **64%**.

Yn ardal Talybolion mae **22** o achosion tân y flwyddyn ar gyfartaledd. Mae **9%** o'r achosion hynny wedi'u cychwyn yn fwriadol, sef y canran isaf o danau bwriadol yn Ynys Môn.

**22**  
ACHOS TÂN

**9%**  
YN FWRIADOL

## CADW MEWN CYSYLLTIAD

Mae'r canran sydd â mynediad i fand-eang yn cynyddu yn flynyddol – erbyn hyn dim ond **2%** o eiddo yn Ynys Môn sydd heb fynediad o gwbl.

Mae **10%** o gartrefi yn ardal Talybolion heb gar neu fan, sy'n sylweddol is na'r ffigwr ar gyfer Cymru gyfan sef 22%.

Yn ôl data cenedlaethol, mae Llanerchymedd, Llanfaethlu a Llanfechel ymhlith y 10% o ardaloedd Cymru lle mae'n cymryd fwyaf o amser i deithio at wasanaethau sylfaenol fel fferyllfeydd, siopau bwyd a meddygfeydd.

Mae unigrwydd yn gyflwr sy'n effeithio ar bob oedran, ond mae pobl hŷn yn fwy agored i risg. Yn ardal Talybolion, o ystyried y gwahanol ffactorau sy'n cyfrannu at unigrwydd, mae risg uwch i bobl dros 65 oed yn ardal Bodedern.

## HELPU'N GILYDD

Mae **12%** o'r boblogaeth yn ardal Talybolion yn darparu o leiaf un awr yr wythnos o ofal di-dâl. Mae'r ffigwr yma yn debyg i ardaloedd eraill o Ynys Môn a gweddill Cymru.



# ECONOMI A GWAITH

O dan y mesur ar gyfer pa mor gryf a chynhyrchiol yw economi (sef Gwerth Ychwanegol Crynswth), mae economi Môn yn fwy gwan yn gyffredinol nag economi Cymru. Ond, mae economi Cymru gyfan yn wan o'i gymharu â'r Deyrnas Gyfunol.

Mae **29%** o bobl Talybolion sydd mewn gwaith, ond heb unrhyw gymhwyster, yn gweithio yn y crefftiau medrus – mae hyn yn wahanol i weddill yr ynys ble mae'r rhan fwyaf o'r grŵp yma yn gweithio yn y galwedigaethau elfennol. Yn y crefftiau medrus hefyd mae'r canran uchaf o bobl yr ardal hon yn gweithio.

O bobl Talybolion sydd heb unrhyw gymhwyster mae 52% yn economaidd anweithgar – mae hyn yn golygu ddim yn gweithio am amrywiol resymau. Dyma'r ffigwr uchaf ymysg ardaloedd Ynys Môn.

Mae'r **39%** o bobl sydd â chymhwyster gradd neu gyfatebol yn gweithio yn y maes proffesiynol, mae'r patrwm yn debyg i Ynys Môn a gweddill Cymru.

Ar y cyfan mae canran y bobl 16-64 oed sy'n hawlio'r Lwfans Ceisio Gwaith yn ardal Talybolion yn is fesul mis na ffigwr Ynys Môn. Ar ei uchaf yn 2015 roedd **2.29%** o bobl oed gwaith yn hawlio'r lwfans yn Talybolion, a **2.09%**, ar ei isaf. Nid yw ffigwr Ynys Môn yn gostwng yn is na **2.96%**, ac mae'n gyffredinol uchel o gymharu â Gwynedd a Chymru. Ar unrhyw adeg, mae o leiaf **2.15%** o bobl 16-64 oed Cymru gyfan, yn hawlio'r lwfans.

Mae cyfradd busnesau newydd sy'n cychwyn yn Ynys Môn yn uwch na Gwynedd ac yn debyg iawn i'r lefel yng Nghymru. Mae **65%** o gwmnïau yn Ynys Môn yn aros mewn busnes am o leiaf tair blynedd. Mae hyn yn uwch na lefelau Cymru sydd â **60%**. Mae'r gyfradd o'r busnesau sydd yn dod i ben hefyd yn uwch ar Ynys Môn (8%) na Gwynedd (7%), ac ychydig yn is na Chymru (9%).

Amaeth yw'r sector mwyaf yn ardal Talybolion – mae'n cyfri am **29%** o gyflogwyr. Dyma'r uchaf o ardaloedd Ynys Môn.

Mae **19%** o'r boblogaeth oed gwaith yn gweithio adref, sydd yr uchaf o ardaloedd Ynys Môn. Mae **44%** o bobl yr ardal hon yn teithio mwy na chwe milltir i'w gwaith. Mae hyn yn uchel o gymharu ag ardaloedd eraill Ynys Môn ac mae'n uwch na ffigwr Chymru (31%).

Mae canolrif cyflog wythnosol yn Ynys Môn tua **£422 yr wythnos**, sydd **8% yn uwch** na chanolrif cyflog trwy Gymru gyfan (£386 yr wythnos). Mae cyflogau merched **27% yn llai** na chyflog dynion yr ynys, ond mae'r bwlch yma yn is na'r bwlch ar gyfer Cymru sydd yn 33%.

**£422**  
**YW CANOLRIF CYFLOG WYTHNOSOL YN YR ARDAL**  
**65%**  
**O GWMNIAU MEWN BUSNES AM 3 BLYNEDD+**

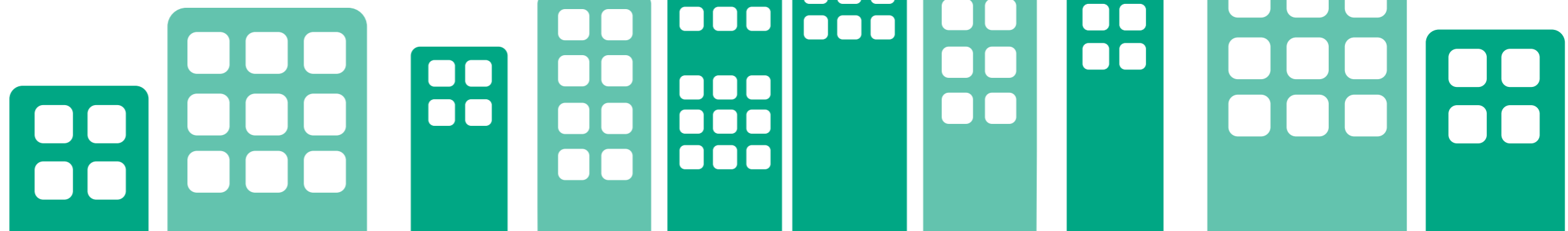
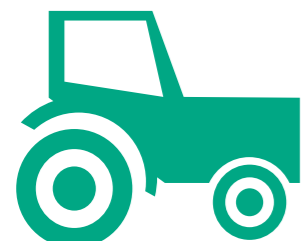
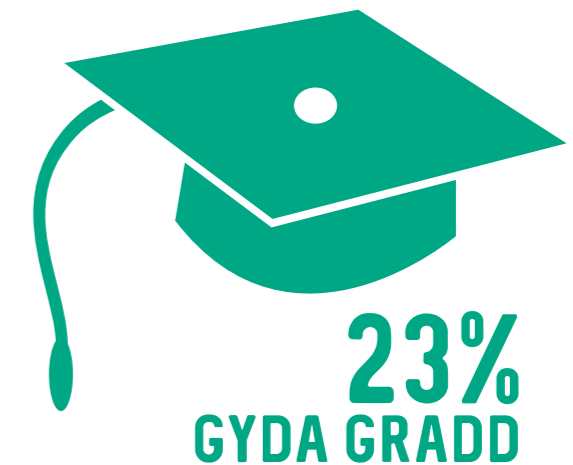
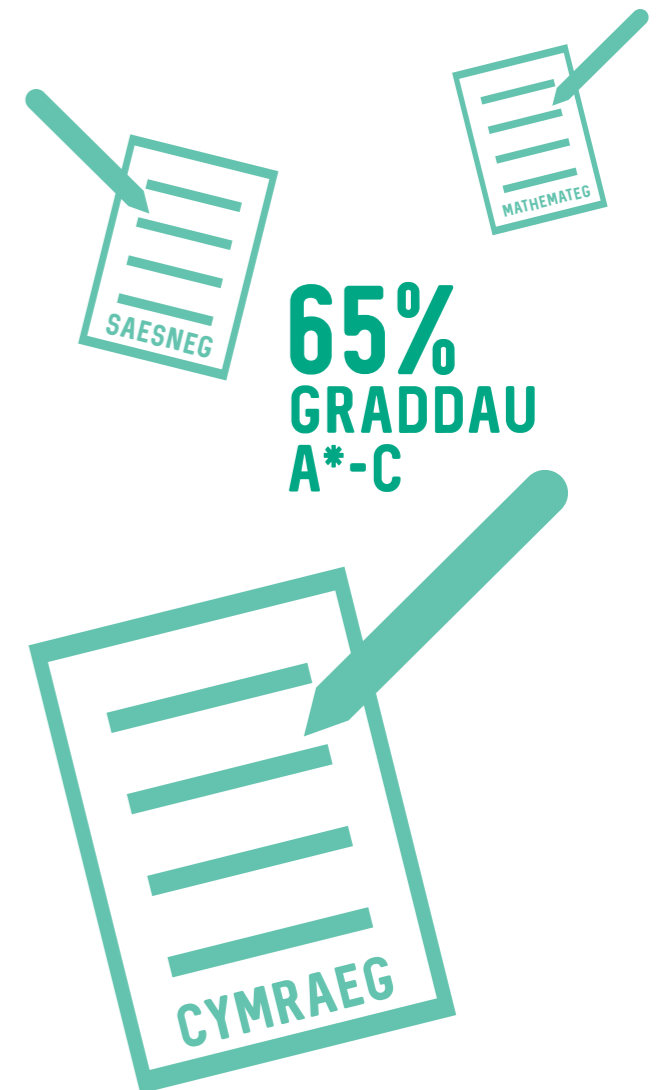
# SGILIAU AM OES

Mae **65%** o ddisgyblion ardal Talybolion yn cael 5 gradd **A\* i C** yn eu TGAU mewn pynciau sy'n cynnwys Cymraeg neu Saesneg a Mathemateg – sy'n uwch na ffigwr Ynys Môn (57%) a Chymru (58%).

O'r rhai sydd yn cael 5 gradd A\* i C yn eu TGAU mewn pynciau sy'n cynnwys Cymraeg neu Saesneg a Mathemateg mae bwlch mewn cyrhaeddiad o **17%** rhwng disgyblion sydd yn derbyn prydu ysgol am ddim a'r rhai sy'n talu. Mae hyn yn cymharu â **25%** ar gyfer Ynys Môn, a **33%** yng Nghymru gyfan.

2.2% o bobl ifanc yr ynys sy'n gadael yr ysgol a ddim yn parhau i addysg uwch neu bellach, ddim yn mynd ymlaen i hyfforddiant nac yn cael swyddi. Mae hyn yn is na'r ffigwr Cymreig o **2.8%**.

Mae gan **23%** o boblogaeth ardal Talybolion gymhwyster gradd neu gyfatebol, sydd ychydig yn is na ffigwr Ynys Môn. Mae **26%** heb unrhyw gymhwyster, sy'n debyg iawn i Ynys Môn a Gwynedd.



# YR ARIAN YN EICH POCED

Mae arian sydd ar gael i'w wario ar ôl trethi a chostau talu am gartref gan bobl ym Môn, yn **£16,238** y pen y flwyddyn, sy'n £936 yn uwch na chyfartaledd Cymru gyfan.

Yn ardal Talybolion, mae **16%** o ddisgyblion ysgol gynradd yn hawlio pryddau ysgol am ddim sydd yn is na ffigwr Ynys Môn. Fel arfer, erbyn i ddisgyblion gyrraedd ysgol uwchradd, mae'r ffigwr yn gostwng, ond mae ffigwr Talybolion yn aros yr un fath.

Mae **18%** o aelwydydd yn ardal Talybolion mewn tlodi tanwydd, sydd yr un faint â ffigwr Ynys Môn, ond yn uwch na Chymru (14%). Mae 8% o gartrefi yn yr ardal heb wres canolog – pedair gwaith uwch na ffigwr Cymru (2%).

Mae pris canolrif eiddo yn ardal Talybolion yn **£150,000**. Yn yr ardal, mae canolrif incwm aelwydydd yn **£24,419**, ond mae angen incwm o £34,714 i brynu tŷ ar bris lefel mynediad i'r farchnad. Mae hyn yn golygu fod **69%** o deuluoedd Talybolion wedi eu prisio allan o'r farchnad.

69%

O BOBL  
LEOL WEDI  
PRISIO  
ALLAN O'R  
FARCHNAD

CANOLRIF  
PRIS Tŷ  
**£150K**

CANOLRIF  
INCWM  
**£24K**

# DIWYLLIANNOL





# CADW'N HEINI

Mae **46%** o ddisgyblion Ynys Môn wedi ymweld â chanolfan hamdden – sy'n uwch na lefel Cymru o 42%, ond yn is na Gwynedd sydd ar 53%. Mae **50%** o blant Ynys Môn hefyd yn cymryd rhan mewn gweithgaredd chwaraeon 3 gwaith neu fwy yr wythnos – mae hyn yn cymharu â 48% yng Nghymru.

Mae **37%** o oedolion yn Ynys Môn yn dweud eu bod yn actif am **o leiaf 30 munud** ar bump neu fwy achlysur mewn wythnos – mae hyn yn uwch na lefel Cymru o 31%, ond yn debyg iawn i Gwynedd. Mae'r canran yma wedi codi yn raddol dros y blynyddoedd diwethaf.



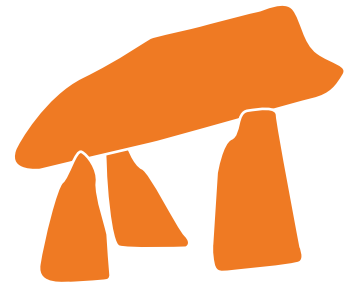
**37%**  
O OEDOLION YN  
CADW'N ACTIF AM  
O LEIAF 30 MUNUD  
5 GWAITH YR  
WYTHNOS



# AMSER HAMDDEN

Mae **60%** o oedolion yn Ynys Môn wedi mynychu digwyddiad celfyddydol yn ystod y flwyddyn, gyda **34%** wedi ymweld ag amgueddfa a **57%** wedi ymweld â llefydd hanesyddol. Mae hyn yn debyg i Wynedd a gweddill Cymru.

**57%**  
WEDI  
YMWELD  
Â LLE HANESYDDOL



AM FWY O  
WYBODAETH...

[WWW.LLESIANTGWYNEDDAMON.ORG](http://WWW.LLESIANTGWYNEDDAMON.ORG)  
01766 771000

Gofynnwch am  
Rheolwr Partneriaeth Gwynedd a Môn